

ארגון יד לבנים
סניף ירושלים

עיריית
ירושלים

סגן יצחק (אצליה) הלוי ז"ל

בן יעל ומשולם

נולד בנהלל

בתאריך א' באדר תרפ"ה, 25/2/1925

התגורר בנהלל

שרת בחיל הרגלים

נפל בעת מילוי תפקידו בשרותו

ה' בשבט תש"ח, 16/1/1948

נקבר בהר הרצל

אזור: א חלקה: 18 שורה: 1 קבר: 7

בן 23 בנופלו

קורות חיים

בן יעל ומשולם, נולד ביום א' באדר תרפ"ה (25.2.1925) בנהלל. הוא למד בכפרו, במשמר העמק, בבית-החינוך לילדי עובדים בירושלים ואחר-כך בבית-הספר המחוזי ביגור. בכל נפשו היה קשור לנוף הארץ, לצומח ולדומם שבה. כל צמח ואבן דובבו את לבו ועוררוהו לחקור, להכיר ולדעת. בטיוליו ובסיוריו הרבים על-פני הארץ היה אוסף צמחים, צדפים, אבנים, כלי-צור, מטבעות וכדומה.

בפלמ"ח התמחה במיוחד בסיירות והשתתף בהרבה פעולות נועזות, אך לבו היה ללימודים, וכאשר שוחרר הפתיע את הוריו ומוריו בכוח שקידתו וכשרונו. עמד בהצטיינות בבחינות-הכניסה לאוניברסיטה, ומוריו ניבאו לו גדולות. בשנה השנייה ללימודיו באוניברסיטה, אף כי חלה באותו זמן, התייצב לשירות והיה למפקד שנתחבב על אנשיו. כסייר מומחה הוביל את אנשי מחלקת הלי"ה ("מחלקת ההר"), לוחמי פלמ"ח וחיי"ש שנשלחו כתגבורת לגוש עציון לאחר ההתקפה הגדולה על הגוש ביום 14.1.1948.

ארגון יד לבנים
סניף ירושלים

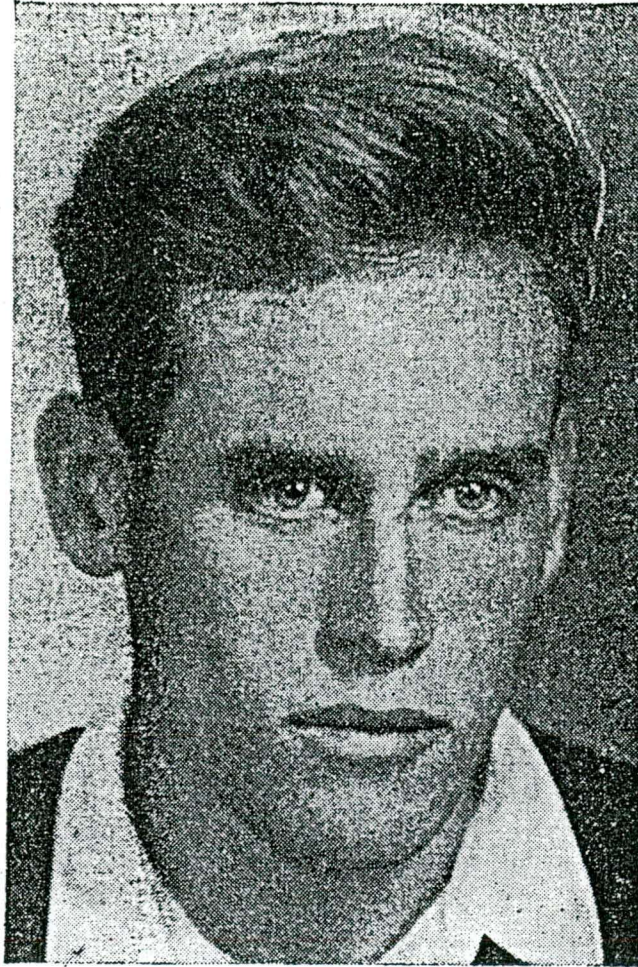
עיריית
ירושלים

הלוחמים יצאו לדרכם מהרטוב בליל 15-16 בינואר והם עמוסים נשק, תחמושת וציוד, אך בשל שעת היציאה המאוחרת וקשיי הדרך לא הצליחו להגיע לגוש בעוד לילה. עם שחר התגלתה המחלקה על-ידי כפריים באזור הכפרים בית נטיף, ג'בע וצוריף, שהזעיקו את ערביי הסביבה למקום ואלה כיתרו את המחלקה. הלוחמים התארגנו על אחת הגבעות ("גבעת הקרב" כיום) ולחמו בהמוני הערבים עד שנפלו כולם בקרב ביום ה' בשבט תש"ח (16.1.1948). יצחק הובא לקבר-אחים בכפר עציון.

ביום כ"ה בחשוון תש"י (17.11.1949) הועבר למנוחת-עולמים עם יתר חללי הגוש בבית-הקברות הצבאי בהר-הרצל בירושלים.

הניח אחריו אוסף עשיר וחשוב (ראה המאמר: "האוסף הפריהיסטורי של יצחק הלוי" מאת מ' שטקליס בבטאון "החברה העברית לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה", שנה י"ד, חוברת ב'-ג' תש"ח. כמו-כן: "לזכר בוטנאי צעיר", רשימת חידושים פלוריסטיים, מאת נעמי פיינברון, "השדה", מנחם-אב תש"ח).

יצחק הלוי

נולד ביום א' באדר תרפ"ה (24 בפברואר 1925) בנהלל. למד בכפר מולדתו, במשמר-העמק, בבית-החינוך לילדי עובדים בירושלים ולאחר מכן בבית-הספר המחוזי ביגור. כאן כאילו נגלו מסתרי נפשו, העונה ליפי המולדת, הצומח והדומם שבה; כל צמח וכל אבן דובבו את לבו ועוררוהו לחקור, להכיר ולדעת. בטיוליו ובספוריו הרבים על פני הארץ היה אוסף צמחים, צדפים, אבנים, כלי-צור, מטבעות וכדומה והניח אחריו אוסף עשיר וחשוב. בפלמ"ח התמחה במיוחד בסירות והשתתף בהרבה מפעלים נועזים. אך לבו היה ללימודים, וכאשר שוחרר הפתיע את הוריו ומוריו בכוח שקידתו וכשרונו. כלאחר-יד התכונן ועמד בהצטינות בבחינות-הכניסה לאוניברסיטה, ומוריו ניבאו לו גדולות. בשנה השלישית ללימודיו באוניברסיטה, אף כי חלה באותו זמן, התיצב לשירות והיה למפקד, אהוב על אנשיו. כסייר מומחה הוביל את המחלקה אשר נשלחה לעזרת גוש עציון ועמה נפל.

יצחק הלוי

יצחק

ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'

יצחק (על שם זקנה של אמו, רב בישראל; את שמו השני, התנכי, אצליה, דחה). נולד בשנת 1925 במושב נהלל. הוריו, יעל ומשולם הלוי, היו תושבים 'בעלי-מקצוע' במושב, מורים. היה להם 'מגרש' גדול, עטוף ירק ונתון במסגרת של מרחביה, אך העיקר בשביל הילד הכפרי, בעלי-חיים, חסר היה, פרט חתולים, שיצחק אמנם אהבם וגידלם אחר-כך גם בעיר, למרבה הטרדה והסבל להוריו. ילדי המושב היו יוצאים מדי שבת רכובים על סוסים או פרדות, לטייל בסביבה. ומאוד עגמה נפשו של יצחק, שרק לעתים רחוקות ניתן גם לו התענוג הזה. ועוד היה חסר במשק הוריו — שדות הפלחה. מרחבי השדות היו אמנם פתוחים לפני הילד והיה משוטט בהם מתוך שכרון החושים, אך לאביו לא היה חלק בהם, לא היה נוסע אליהם ומהם בעגלה, לא היה רותם ונוהג ומתיר. אולי משום זה נתחבבה אחר-כך על יצחק העבודה בשדה יותר מכל ענפי העבודה החקלאית שהתנסה בהם. ותמיד קסם לו המרחב. הרי דבריו, באחד ממכתביו, בהיותו כבן שבע-עשרה:

אני כותב את מכתבי זה במרום מושבי על עגלה מלאה חבילות חציר. העגלה מתנהלת בכבוד. מדי פעם בפעם אני מזרז את הבהמות בקריאת "דיו". ריח החציר החריף עולה מהחבילה, שיצאה זה עתה מפי המכבש. האביב קרב לקצו. בשולי הדרכים עולים ברקנים ושאר מיני קוצים, הפורחים עתה במלוא פריחתם. המון רב של דבורים, זבובים, פרפרים וחגבים רוחשים בשדה. הדרך חוצה שטחים נרחבים של עשרות אלפי דונאמים.

העובדה שלהוריו לא היה משק חקלאי מלא, השפיעה בלי ספק על הליכותיו של יצחק מימי ילדותו הראשונים. אף כי היו לו כמה ריעים קרובים, הרגיש את עצמו, בחברה הכללית של בני-גילו בכפר, יוצא-דופן. הוא היה חברתי מאוד וניסה לחפות על נחיתותו בכושר-המצאה במשחקיו. הוא ניסה להעלות את ערכו בעיני הילדים במלאו את כיסיו עוגות בשבילם, באוסף של גרוטאות ברזל מהנפחיה הסמוכה ובמציאות שונות. פעם המציא 'מכונה': הצמיד צינורות לברז המים בחצר והזרים דרכם את המים לחריצי ההשקאה. בין חלקי הצינורות שם מערכת גלגלים שונים, שהונעו על-ידי זרם המים. הוא הזמין ילדים לראות בפלא. הילדים, באו, ראו, התפלאו, אבל החצר לא הפכה על-ידי כך מרכז משיכה למשחקים.

בבית-הספר למד בלי חמדה. במקום לשבת בכיתתו, היה בא ל'משק' אביו לכיתה גבוהה יותר, ולא הסכים לזוז ממנו בשום פנים. לא שיעור אחד נתן אביו כשבנו 'העריק' יושב על ברכיו. אחרי כיתה ד' נתברר הצורך בשינוי יסודי

והוחלט להחליף לנסיון את סביבתו ובית-ספרו ולשלחו למשמר-העמק — התחנה הראשונה בנדודיו. אולם שינוי מקום זה לא הביא ארוכה לנפשו. גם כאן היה זר, ונוספו לכך הגעגועים הביתה. ילדי החוץ היו מועטים לפי ערך במוסד, ושוב הפלייה. הוא לא השתתף כמעט במשחקים המאורגנים. במקום זה היה משוטט בחורש או בגן הירקות ומחפש 'צברים'. באחד הימים, כשאמו ביקרה אותו במוסד, העלה אותה על גג הבית, הצביע על רגלי הגבעות הרחוקות מעבר לעמק ואמר: 'שמה הבית שלנו. בלילה אני מביט על האור בחלונות עד שייכבה'. ובאחד הימים נלווה אל חבר חיפאי ונסע אתו לחיפה, על-מנת להפליג משם למרחקים. הדבר נודע, ומנהל המוסד חש לחיפה. — לבסוף התחיל יצחק דורש להחזירו הביתה, אף איים בבריחה אל הכפר הערבי הסמוך, שהיה בו אורח לא-נדיר.

הוא עבר עם הוריו ירושלימה. ממרחבי העמק לדירה צרה ולחצר זרת על זרת. את העיר אהב — מרחוק, ממרומי הגגות, המקום האהוב עליו במשחקיו, לרוגזם של בעלי הבתים, אשר הטרידם באהלים, באבני רחוב ובחפצים שונים שהיה מעלה על הגג לשם משחקיו המגוונים, ביחוד משחקי מחנה. את רחובות העיר שנא תכלית שנאה. בזמן הראשון התהלכו בהם, הוא ואחותו, בנחיריים סתומים, שלא לנשום את ה'סרחון', ובמשך שנים התהלך בעיר כמי שנקלע לתוכה נגד רצונו. רק כשנתים לפני שיצא להגן על התחבורה עליה, התחיל לגלות בה ענין רב. — הוא בוחל בלימודים, חסר סבלנות לאימוני נגינה (בצ'ילו), שמורו מבטיח לו בה עתידות. לעומת זאת אינו מחמיץ כל מאורע פומבי וענין ראוי לתשומת-לב. הוא מרואי פניו הראשונים של מלך חבש, הוא המצליח ביותר באיסוף סמלים מהחיללים, נכנס ויוצא במחנות הצבא כבן-בית. הוא קשור מאוד בתנועת הנוער וביחוד במגרשה הנרחב, מאריך ב'פעולות', שוהה ומתעסק יחידי בצריף הריק ובמגרש השומם והמחשיך. מזמן לזמן הוא פורש לסלעים מחוץ לתחום הרחובות ואוסף אבנים יפות ופרחים.

צר לו במסגרת העירונית והוא שואף, כנראה שלא מדעת, לפריצתה. פעם נמצאו בפינת חדרו שתי מזודות קטנות. ארוזות. מאחת מהן נשמע ציוץ של עכברים (הוא גידל עכברים לבנים והיה נושאם בחיקו או בכיס מעילו). נתברר כי זה היה חלק מהכנותיו לנסוע להודו.

בכיתה ז' נדבק בהתענינות בחשמל. חדרי הדירה הפכו בית-מלאכה ונתמלאו עד אפס מקום חמרים, כלים ומכשירים מתוצרת עצמית. הוא הפליא בעומק הבנתו ובהתמצאותו בסבך הפרטים המורכבים. החשמל נשאר 'הופי' שלו לכל ימי חייו.

ובבית-הספר אין נחת. המשך הישארותו בעיר כרוך בסיכויים לא טובים, ועם גמר בית-החינוך הוא נשלח לבית-הספר המחוזי ביגור.

יצחק הלוי

ובבת-אחת, כבמטה-קסמים, נושרת קליפת המעצורים. הנפש הכבולה יוצאת למרחביה, ועוטה נהרה. פה חברו יחד כל שאהבה רוחו: משטחי שדה; הכרמל, מלוהו מראשית ימיו, מושל האופק בנהלל ושכנו במשמר העמק, הכרמל שהיה לו מקור המתגבר למציאות טבע, למראות שגב, להתבודדות, לטיולים ולהשראה, שזכרו בלבד עשוי היה להלהיבו: 'אינכם יודעים, אינכם יודעים'...; הקיבוץ רב המידות והעשיר בחברות-נוער; האוירה בבית-הספר המחוזי; מדריכים קרובים. ביגור פגש את ריעו אהובו, הקשיש ממנו במעט, טוביה קושניר, שעמד בגמר לימודיו. הפגישה הזאת היתה גורלית לשניהם ועלולה היתה להוסיף ברכה למדע ארץ-ישראל ולהפרכת המולדת.

התשוקה לטבע וחדות ההסתכלות ניכרו בו ביצחק מילדותו הרכה. היה פורש תכופות מגן הילדים לסבך הקוצים בירכתי החצר ועומד שרוי בהסתכלות. היה נושא אתו תמיד קופסת פח שמא יזדמן לו משהו. בעזרו לאמו בדילול ערוגות הירק, היה מבחין בין נבטי הגזר לשל גזר הבר. כרגיל, היה מהלך עמוס פרחי שדה. בשנת 1940, בהיותו בן חמש-עשרה, כתב לטוביה חברו:

בודאי שמעת על הצמח "אצבעות-פרעה", ממשפחת האסקלפסיים. גדיר, נמצא רק בהרי יהודה ועבר-הירדן. ובכן, לפני 5 שנים, עוד בזמנים הטובים, עשיתי טיול בסביבות ירושלים (הדבר היה בתקופת החורף). אז פגשתי בצמח בפעם הראשונה. הוא מצא חן בעיני והבאתי אותו אלי הביתה, ועד עתה הצמח נמצא אצלי בבית. לבסוף נודע לי מפי ד"ר זהרי שהוא אותו אצבעות-פרעה.

בזמנים הטובים, כלומר בהיותו בן עשר! הוא כרת ברית נצחים עם טוביה ועם צמח הארץ. לצמחים נתונים עתה כל מעייניו. הם שיחו ושיגו עם חבריו, הם התוכן העיקרי לחליפת מכתביו. במשך שנה-שנתיים הכיר את הפלורה היסודית של ארץ-ישראל והספיק בטיוליו להבחין בצמחים, שהוגדרו כחידושים (ביניהם חדשים לארץ) רק לאחר מכן, כמה שנים אחרי האספם ולאחר ההוצאה החדשה של המגדיר. ביגור התחיל בסוריו בארץ ובאחד מהם חולל שערוריה. על טיול מעין זה כתב אל חברו דניאל זהרי:

הטיול היה לכנרת ביום אחד. רוב הדרך בלי כביש ולפעמים בלי כיוון בטוח. כמובן, בלי נטילת רשות. מנקודת הבטחון לא היה כל נימוק שיצדיק אותנו ואת טיולנו. אילו היינו יודעים מה עלול לקרות בדרך, לא היינו יוצאים בכלל. לפני יציאתנו היתה התכנית: לחצות בקו ישר את הגליל התחתון, דרך ואלדהים ובית-לחם, נצרת וכפר-החורש, ולהגיע לעמק נטופה. את התכנית הזאת אמנם קיימנו. אולם משהגענו לעמק שמנו לב כי השחר ממשמש ובא. היינו מוכרחים להמשיך את דרכנו בכיוון הכנרת, למצפה. בדרך עברנו כפרים ערביים, ואני מתפלא איך יצאנו מהם בשלום, בפרט

בלילה. עברנו את כפר-רנה ואת כפר-כנה ואת כפר-לוביה, כפרים בעלי "שם". רק בתשע בלילה הגענו למצפה. הרוגים שכבנו על המטות, שסודרו למעננו. למחרת לא יכולנו להגיע ליגור בבוקר. מחוסר כסף. נשארה לנו רק ברירה אחת: לעשות "טרמפ" ברכבת.

במשק קמה בהלה. הוזמן בחיפה טכסי מיוחד, שיצא לחפשם בכבישי הגליל. סופו של דבר: היוזם, יצחק הלוי, קיבל נזיפה חמורה, ועל הוריו הוטל תשלום הוצאות הטכסי.

יגור היתה לו בית שני. ביגור התגעגע הביתה, ובבית נמשך ליגור. ואף-על-פי-כן הועבר לשנת-הלימודים השניה לגבעת-השלושה, מחשש ההפצצות בסביבות חיפה. בגבעה חסרו לו קסמי יגור, חסרה האדמה השחורה. הוא לא אהב את נוף השפלה עם ירק ההדר ה'סטאנדארטי', שקיצו דומה לחרפו. היה לו שם רק ענין אחד של קורת-רוח: קשריו עם חובב הצמחים הותיק נוח נפתולסקי, שנקשר אליו ועזר לו בסידור עשבייתו.

כשוך ההפצצות הוחזר, לשנת-הלימודים האחרונה, ליגור. שם היה הממונה על חרך הטבע ויזם סידור גינה בוטאנית; בשל התגייסותו לפלמ"ח לא יצא הדבר אל הפועל.

כבית-ספרו החשוב ביותר ראה את הפלמ"ח. אחרי שנכנס לאוניברסיטה, העריך מאוד את העובדה שעשה את דרך לימודיו לא על ספסל בית-ספר תיכוני. כי-אם לאחר שעבר את האסכולה של הפלמ"ח, אשר בה הפך לגבר זקוף גו ורוח, ממושמע ובעל אופי. הפלמ"ח עיכב לשלוש שנים את המשך לימודיו, אבל הפסד זה יצא בריוח כפול ומכופל, כי הכין בשבילו קרקע דשן ועמוק. הוא שימש לו מסגרת מצוינת לידיעת הארץ, לידיעה-חוויה, שנעשתה לו ליסוד שבנפש. כי אין בטוי ואין גבול לדבקותו בארץ. כגודל התלהבותו אחרי כל טיול, כן רבו תמהונו והתמרמרותו על מיעוט ידיעת הארץ. 'אי-אפשר לתאר — כתב — בשום אופן וצורה ובודאי לא על הנייר, את מראות הטבע האדירים: קירות זקופים, מפלים בגובה של מאות מטרים... ומה משונה כי חי בארץ עם, אשר מחוץ לבודדים, אין איש ממנו יודע מה נתון וצפון בגבולות ארצו במרחק מועט ממנו.

הוא עבר את הארץ לארכה ולרחבה*. בטיוליו היה לא פעם על עברי פי פחת וניצל בנסים מפגיעות רעות ומתאונות. בזמן התאונה המחרידה בעין-גדי, ארעה ההתפוצצות על ידו, בדיוק ברגע שסר הצדה לקראת אחד החברים. ומי ימנה מספר לטיולים בתנאי בטחון קשים. בקורס לסיירים, שהשתתף בו כטוראי יחיד, רכש ידיעה יפה בטופוגראפיה. הוא טייל על פני המפה הפרושה לפניו

* בעזבונו נשארה רשימה של 83 טיולים. האחרון שבהם בפברואר 1946: ג'לוד—דומה—סרטבה—חר' פזאל—עוגה—יריחו.

כמטייל בשטח. הוא שסימן במפה את הדרך האחרונה לשלושים וחמישה. כמדריך נודד בטופוגראפיה התנסה בהוראה, שהצליח בה לפי דבריו. מקצוע זה היה רחוק מאוד מתכניותיו לעתיד, ואת הצעת בית-הספר המחוזי ביגור להתכונן לתפקיד של מורה לטבע במוסד, ראה כבדיחה מוצלחת והתגלגל מצחוק. — בסיווריו עסק בהתמדה בבוטאניקה. נוסף לציוד הרגיל היה מעמים על עצמו מכבשים לצמחים. ילקוטו וכיסיו היו מלאים אבנים, מאובנים, וביחוד כלי-צור שהיה להוט מאוד אחריהם, תר ומבקש אותם בכל מקום. ה'מיון', המשמוש וההשתעשעות בהם היו לו אחת מצורות המרגוע החביבות עליו ביותר אחרי עבודה מותחת.

מבית השיטה:

הימים חולפים כברק, עד כי אין לי שהות להביט ברווחה עליהם, ומשום כך העתים שעברו נראות לי מטושטשות. מהן נשאר לי רק הד של שמחה ועייפות גם יחד. היום אני קוצר: החרמש שורק תחת התלתן הנופל שדוד. למחרת אני עובד במחצבה: רעש, שקשוק מכוונות. הכל חדש, ולכן גם מעניין. מחרתיים אני חורש...

ואף-על-פי-כן הלכה וגברה בו, במשך שנות השירות, הרגשת אי-הסיפוק. החלה כמיהה ללימודים. לבסוף קץ בנדודים ונשא את נפשו לחיי קבע ולמטרה מגובשת.

משנת שירותו האחרונה:

ביתי הוא אוהל נחמד, כעין אוהל משפחה. אני משוכן עם בחור ברגילי, בעל השכלה גבוהה. בימים אלה אינו בנמצא, ואני פה עם עצמי ועם רוחי (חברה זו משעממת בדרך-כלל מאוד)...

לעצמו, מאותה תקופה:

העיקר בחיים היא המטרה. היא הנותנת את הסיפוק ואת העניין להמשיך ולחיות. היא המעודדת את האדם בכל מעשיו ואינה נותנת לו להסתפק בזרם הסתמי של השעמום נירידת-הנפש. היא הממציאה לאדם את הכוח והעקשנות לשחות נגד זרם הלעג-הבוז ואי-ההבנה. האדם המאבדה הוא כנטול הגה מדריך ומורה בכביש הזמן. — לכן החזק בה, כבדה וטפח אותה!

זוהי קריאת 'חזק' לעצמו, תוך היאבקות פנימית בסביבה חיילית-קומזיצית, שלבו לא היה כנראה שלם עמה.

הביתה:

מזמן חופשתי האחרונה הוכרחתי לארוז את תרמילי כחמש פעמים. כזר הופעתי בין חברות ואנשים שונים. הורגלתי במשך חמש השנים האחרונות להתאזרח במהירות בכל מקום חדש ולהרגיש את עצמי חפשי כמו בבית. אולם... עם שינוי תדיר של המקום, ביסוסי וריכוזי מחשבותי הם רופפים. יש לי הרגשה כאילו אני כלי ריק ומרחף. רצוני העז — מקום קבע ותכנית סדירה.

אחד אחד

הוא הגיש בקשת שיחרור לשם השתלמות בלימודי הטבע, הבקשה נתקבלה, ובטבת תש"ה שב הביתה.

תקופת לימודיו האחרונה היא פרשת גבורה רצופה ועדות לרצון ברזל. הוא הודיע כי בדעתו לגשת לבחינות-הכניסה לאוניברסיטה בה בשנה; כשהעירו לו שלא נוסה מעודו בלימוד ראוי לשמו ועליו להתחיל מאלף, וכי הכשלון הבטוח עלול רק לרפות את ידיו, ענה בשתיקה. סידר את שולחן-הכתיבה ומערכת ספריו ומחברותיו באותו סדר מובהק, מיוחד לו, שהניא את אנשי הבית מנגוע נגיעה כל-שהיא במגרותיו, רשם בכתבו הזעיר, הדקיק והשקוף את תכנית עבודתו וישב ללמוד — ברצינות! זה האיש, שהיה רגיל מילדותו לתנועה סוערת, לחברה רועשת, להרים ולשדות, ישב כפוף ודומם על ספריו. מרוב ישיבה בחדר החויר, תאבוננו המצויין פג. לימודיו דורשים ממנו מאמצים במידה גוברת והולכת. ויצר הרע' של הטיולים מציק, ביחוד עם בוא האביב. הוא 'חוטף' לפעמים טיול כל-שהוא, ועד-מהרה משתבש המשך ההתכוננות על-ידי 'טיולים' מסוג אחר: כינוסים מטעם הפלמ"ח, ואחר-כך פעולות מסוכנות: פיצוץ מסילת הברזל, ליל וינגייט (הוא עמד בתפקיד אחראי במרחק כמה עשרות מטרים מברכה פולד), פיצוץ גשר אלנבי (הוא שירה לתוך חלון בית המשטרה ושיתק, לפי ההשערה, את מכשיר הראדיו). זכור ביחוד המקרה האחרון. במשך שני ימים נעדר מהבית. כדרכו לא סיפר על מקום שליחותו, אף-על-פי-כן הבינו בני הבית, כי ידו היתה בפעולה. זו ושיערו שנאסר יחד עם חברי בית-הערבה. בבוקר יום השלישי התפרץ הביתה — שחור, בליל זיעה ורפש, מכנסיו קרועים, ידיו זבות דם (איך לא עצרו בדרך 'טרוריסט' כזה!). הוא נפל למיטה וישן שעות רבות במשך ימים. כך התכונן לבחינות-הכניסה לאוניברסיטה.

הננו להודיעך שעל סמך בחינות ההתחרות נתקבלת לשנת תש"ז ללימודי הביולוגיה — היתה הודעת מזכירות האוניברסיטה, אות כבוד למאמץ גבורה במשך שנה וחצי.

אבל התוצאות הגופניות של ההתאמצות לא אָחרו לבוא. בשעת אחת ההרצאות הראשונות חש חולשה בלתי-רגילה, מיהר הביתה וצנח על גבי מדרגות הכניסה.

לאחותו:

מכתב זה נכתב במקום שמעולם לא שיערתי שאגיע אליו: אני נמצא בבית-ההבראה, במוצא. כן — במוצא! הדבר קרה לפני שבועיים, בעת שהאזנת לי לאחת ההרצאות. לפתע הרגשתי שאני חדל להיות יצחק. איני יכול להסביר לך בדיוק מה קרה. חשתי משהו מוזר בחזה ולא יכולתי להרים את ידי מרוב חולשה. כעבור יום מצאתי את עצמי על השולחן הלבן בקופת חולים, בעת שקיבלתי "מין" התקפה. תארי לך שאני הפחדן דימיתי שאלה הם רגעי האחרונים. אין לי "אומץ" לספר לך בדיוק מה שארע לי אחר-כך, למשל,

יצחק הלוי

כיצד מצאה אותי אמא על גבי המדרגות, מבלי יכולת לדבר ולונו וכו'. חמישה רופאים שבדקו אותי מצאו התקפת חולשה חזקה מאוד וש... בעצם הם אינם יודעים מה יש לי. שבוע וחצי שכבתי כשאיני יכול כלל לא לדבר ולא לנוע ורק כך סתם הסתכלתי בפינת התקרה של החדר הגדול. לאחר סירובים מצדי, שעלו בתוהו, ובהתחשב במצבה של אמא, אני עתה במוצא. דרך-אגב, אמא התנהגה להפליא במשך כל התקפותי, בעוז-רוח ובבהירות מחשבה. אולם עתה, לאחר מה שעבר עלי, היא מדוכדכת מעייפות וממתחות.

הקדים ואמר מה שהיה צריך להאמר על אמו אחרי מותו. במשך שבועות נאסר עליו, וגם לא יכול, לעשות מאמץ גופני קל ביותר. בקושי היה עולה ויורד במדרגות. הריכוז הפנימי היה קשה עליו מאוד. רוב לימודו היה בשכיבה, לאור מרוכז של מנורת חשמל. בכל-זאת לא נכשל בשום בחינה. בסוף החורף שופר המצב, ולאט-לאט החל לעבוד בישיבה. קיבל בבחינה בבוטאניקה 'טוב מאוד' ובשלהי הקיץ, אחרי עבודה מתישה במחנק המעבדה-הכימית, זכה ב'מעולה' בכימיה אורגאנית — הציון האחרון בחייו.

ללאה:

היה נדמה לי, כי אסיים במהירות את התכונותי בכימיה ואגש בהקדם לבחינה. אולם הימים עברו ונוכחתי שכמות החומר גדולה הרבה יותר מכפי ששיערתי מראש. דחיתי את מועד הבחינה לשלושה ימים, ומובן שכעבור שלושת הימים הרגשתי (כרגיל לפני בחינה) שעוד אינני מוכן, ושוב דחיתי. וכאן אבן-הנגף: בחינה זו היא היחידה בין השאר שאני בעצמי יכול לקבוע את תאריכה... לבסוף, בוקר אחד, קמתי בהחלטה שהיום הוא הזמן. אולם הרגשתי כי שוב אדחה את המועד לא עברה. וזו היתה הסיבה שברדתי מהאוטו על הרצהופים, התחלתי לרוץ ישר אל חדר הבוחן, ואמנם טוב עשיתי, כי לו הייתי נעצר לרגע, בודאי שהייתי מחליט לדחות.

עם הכרזת-המדינה, הכריזו כי השנה לא יהיו לימודים באוניברסיטה, סידר את ספריו וגנז את מחברותיו. בטוחים היינו כי אינו בא בחשבון לגיוס, ואחרי שהתגייס בטוחים היינו כי מילא את דרישתנו והודיע לפיקוד שמצב בריאותו אינו מרשה לו להרבות בהליכה. בטחוננו היה לשוא. הוא התנדב לתפקידו ללא כל הסתייגות, מתוך מאמץ התגברות עילאי. ואם-כי לא שב עדיין לאיתנו, שבו אליו מרצו הקודם ורוחו הנפלאה. בביקור חופשתו האחרון בא ישר לבית-החינוך, כאילו גבוה משהיה, זקוף-גאה, מגולח חצי שפמו העליון (המודה האחרונה בפלמ"ח מחוז ירושלים), לבוש 'בטל-דרס' חדש ומרוצה מהצלחתו בבחירת סבדר אפור, בעל צווארון זקוף, ש'התאים' לו מאוד. כנראה הבריא. אמר לאמו, כי אין סכנה בפעולות, ביחוד בשביל מפקד הקבוצה, התולך בראש

ומשקפתו בידו... לאבא גילה פרטים מדוייקים יותר. נודע למשל כי בליל אפלה, בסערת הגשם הראשונה באותו חורף, ניהל פעולה קשה באחד הכפרים בהרים. נודעו גם הנסיבות שבהם נפצע חברו לאוניברסיטה, שיצחק אספו, אחרי צאתו מ'הדסה', לביתנו וטיפול בו במסירות נוגעת-ללב. יצחק יצא עם כיתתו לסביבות שער-הגיא ותפס עמדה נוחה. והנה ראה כששים ערבים מתפזרים על-מנת להקיף את העמדה. הוא העיף אחת היונים שהיו ברשותו, ביקש תגבורת והודיע כי יחזיק מעמד בכל מחיר. כעבור זמן-מה הופיעו פתאום במדרון ההר חיילים בריטיים. אלה היו מלווי השירה של הנציב העליון, שהודיעו עליה בעתונות. השירה עצמה היתה מחוץ לתחום הראיה, בקטע הכביש המוסתר על-ידי המדרון. בחשבו כי החיילים מחפשים אחרי הכיתה, הודיע יצחק על כך על-ידי היונה השניה, ועיכב בזה את התגבורת שעמדה לחוש לעזרתו. הכיתה היתה איפוא בסכנה חמורה. החיילים הסתלקו, הערבים ניסו מדי פעם להתקרב, אך לא העיזו להתקיף. הכיתה לא היתה חפשית בתנועותיה, בגלל הפצוע, וניצלה רק הודות לקור-רוחו ולהתאפקותו של יצחק. אחר-כך הגיעו ידיעות שונות על מעשי גבורתו, אך לא היתה אפשרות לברר פרטים מדוייקים. עמדו להעבירו למקום אחר, אגב העלאה בדרגה, אך הדבר נדחה לפי-שעה, בגלל התנגדותם של חברי כיתתו. חברו יונה לוי, שעסק בליווי שיירות לים המלח, ביקש שיעבירו אותו לכיתה של יצחק. טוביה קושניר התגייס וביקש לצרפו לכיתה של יצחק, ומבלי לחכות לאישור לקח את צרורו ונסע למעלה-החמשה, הקאריירה הצבאית שלו נסתיימה בדרגת מפקד מחלקה.

ימים אחדים לפני האסון סיפרה אביבה קושניר, כי טוביה מוקסם מיצחק. הוא גילה אותו מחדש. באחריותו, בשקט-רוחו, בידיעתו אשר לפניו, ומה שחשוב ביותר — בהליכתו הבטוחה בדרכים הוא נוטע אמון ובטחון בלב 'אנשיו'. יצחק היטיב לדעת את אזור פעולתו ולא ראה סיכויים לעבור בדרך הגורלית. הוא התנגד למעשה בויכוח סוער, אבל נכנע, כמובן, לפקודה. בשבתו באוטו האחרון הוציא מארנקו לירה שקיבל מהבית דמי-כיס, נתן לאביבה וביקש להחזירה להוריו — 'למה תיפול בידי ערבים'.

רם-קומה, דק גזרה, תמיר מאוד. צועד קצובות ונמרצות. הרמוני בתנועותיו. ידיו ורגליו גבריות. חזוהו לא רחב, אבל גמיש מאוד וחזק. ארך-נשימה וקשה להתעייף — סייר מלידה. עיניו תכולות, מפיקות התבוננות שקטה ויושר בינה. זיקי שובבות מנצנצים תכופות בהן ובזויות פיו הרחב במקצת, הילדותי והמוחלט כאחד. שעריו הבלונדי השגזי, נושא עקבות השמש והאוויר, אינו ממושמע ביותר וגורם לו קשיים. בדרך-כלל מבצבץ יותר מדי. פרצופו

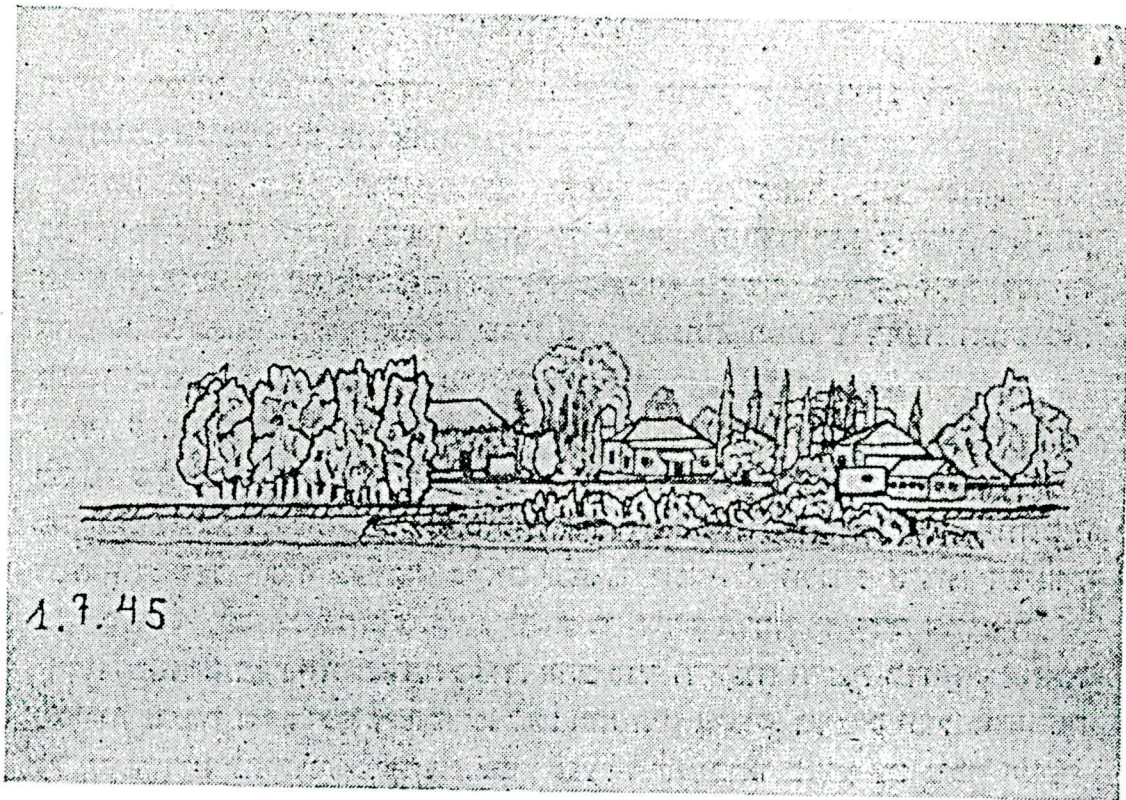
הרזה המאורך, החיור במקצת, אם אינו שזוף, פתוח ומביע רוחב-לב, בדיחות-
הדעת וערות פנימית. בת-צחוקו מקסימה.

חושיו חדים, ביחוד חוש השמע. הסתכלותו דקה מאוד. עינו מבחינה גוני
גונים. מי מסוגל למצוא עכשיו משהו על פני השטח בחורבות קיסריה? ויצחק
הביא מטיולו לשם מטבעות זעירות ופעמון נחושת עתיק, זעיר ופריר.
התמצאותו בשטה בלתי-רגילה. שכלו בהיר ומנתח. תפיסתו רחבה ומפשיטה.
מחונן 'כוח-מדמה' לבינויים במרחב.

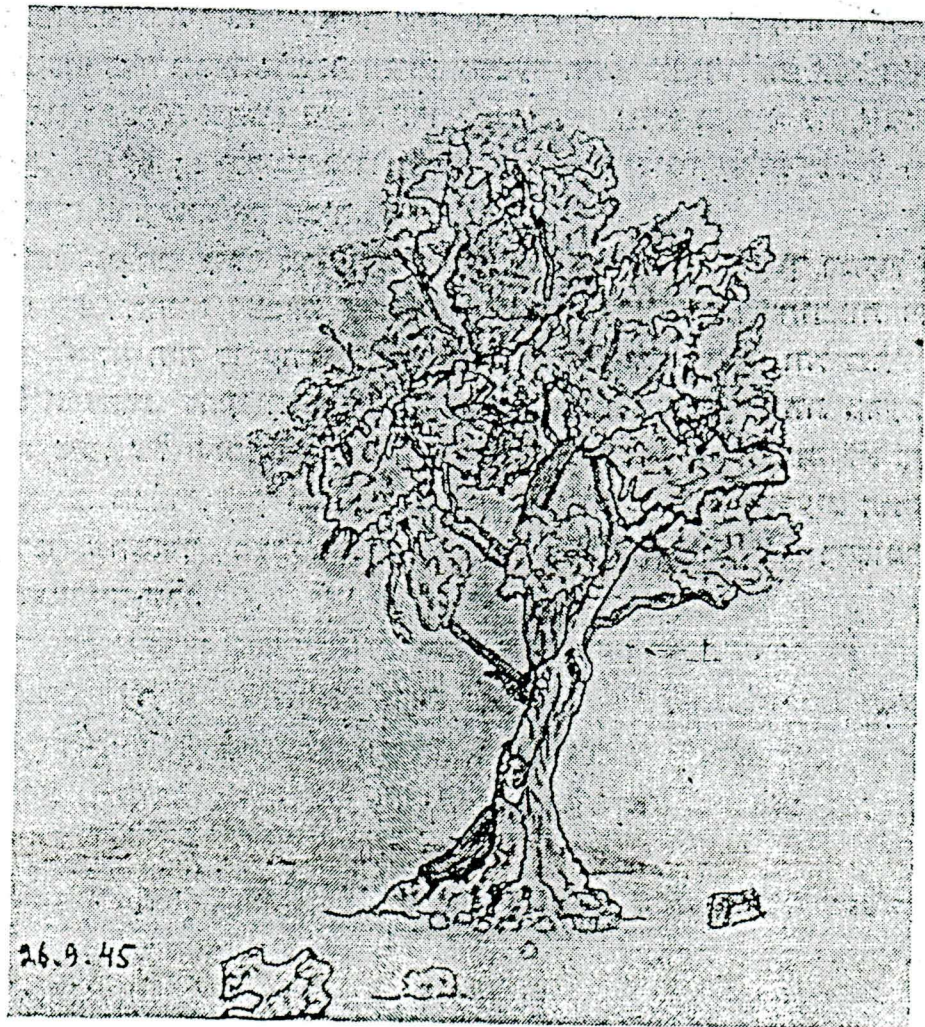
היו לו אצבעות זהב והרגשת שרירים דקה בעבודה — מקציר החציר ועד
לכינון של לשונות הטונים הזעירות בהרמוניקות-פה. צייר מפות למופת (אחת
מהן שימשה במשך שנים דוגמה בהוראה בידי ד"ר שאטנר). ההסתכלות והנטיה
לניסוי הולידו אצלו מערכת כללים בעניני יום-יום, הלכות סידור ושימוש
בעבודה, — תכונות שהיו עשויות להציעו הרחק בדרך החקירה המדעית.

היה בו חוש מעשיות מפותח מאוד. אהב סדר ודיקנות והכנה מדוקדקת, אבל
לא היה טיפוס דיקני-מעשי קפדני. לא! הוא היה איציק. ואיציק יכול להשתטח
על הספה ולא להקפיד, כדרישת אמו, שנעליו לא יבואו במגע עם כיסוי הספה.
איציק יכול לכתוב עמודיות שלמות בכתב זעיר וברור כפנינים, וכן גם טיוטות
לטיטות בכתב הירוגליפי, אשר שום חכם-רזים לא יוכל לפענחו. איציק צריך
להיות בהרצאה בשעה שמונה בדיוק, והשעה מתקרבת והולכת, אבל הוא יושב
כפוף על החביתה שהכין בעצם ידיו לפי טעמו, קורא בעתון, לועס במתינות,
ופתאום — קפוץ! ילקוטו בידו וחבטה בדלת, ודילוגיו שלוש-שלוש מדרגות
בבת-אחת מרעישים את הבית.

חס-מזג ונלהב, עובר מדי פעם לדיבור 'צברי-פלמחי כמתוך רמקול — לא
ידע מידת רתחנות ושכחה עצמית. נוח באפיו, נוטה להשתובבות ולמעשי
ילדות — לא היה בו קנר טוב של קלות-דעת; וכל מעשיו והליכותיו מתוך
שיקול ומתינות. טבעי ופשוט כטבע עצמו. לא היתה בו עניויות מדעת, אבל
גם לא סימן של התהדרות. לא השתמש מעולם במלה מנופחת, לא בעל-פה
ולא בכתב. מברר ושוקל במאזני ההגיון כל מלה כתובה. הקטעים התיאוריים
המעטים שהשאיר מצטיינים בפלאסטיות ובהירות, וכן גם רישומי-האגב
המיניאטוריים שלו.

1.7.45

26.9.45

רישומי נוף של יצחק הלוי

יצחק הלוי

הכרת יכולת ותשוקה לביצוע אמנותי היו לו רק במוסיקה. בילדותו הופיע כמה פעמים באולפן הראדיו כמשתתף בתזמורת ילדים, בצ'ילו. הפליא לעשות בהרמוניקת-פה, בזריזות, בהשתפכות-הנפש, בדקות ביצוע. הצטיין בנועם הליכותיו. איש-ריעים להפליא. מעולם לא הסתכסך עם מישהו. ואין מספר לידידיו, אשר על רבים אפשר להגיד, כי כל אחד מהם היה הקרוב לו ביותר.

הוא היה מבוע של אהבה ומסירות למשפחתו. הוא המשענת המוסרית אשר כל אחד במשפחה מצא בו עידוד והבנה מיוחדת, היה ילד בעל צורך עמוק להתרפקות ולשיתוף בחיותיו. מדי שובו מטיוליו, היה מתפרץ בזרם רשמים, אשר סיפקו לאמו חומר לסיפוריה הדמיוניים לילדים. היה אוהב לשתף את עצמו בעבודת ההכנה של האם, אשר מצא בה הד נאמן להתפעלותו ואשר, ביחסה לצמח ובתבונת-כפיה, היתה לו לעזר. קשריו לאחותו — פרשה נדירה של קשר נפשי עמוק ו'אהבה לאין שיעור' (כפי שהתבטא במכתבו האחרון). היתה לו, כמובן, דעה מגובשת בעניני ציבור ופוליטיקה, אבל לא היה כפוף לקו מקובל. נאבק על דעתו, אך לא התעקש. היתה לו גישה בקרתית חפשית. כחניך ה'חטיבה' היה אקטיביסט ומלא בקורת על ימין ועל שמאל, אבל — 'מבפנים' פאב מאוד את כאב הפילוג. עקרון האחדות היה קדוש לו.

דיקנות ורומנטיות, מעשיות ומעוף, העזה והירות, התלהבות ומתינות, אמביציוזיות ופשטות, 'צבריות' ועדינות-הנפש, קלות האופי ויציבות ברזל, חרדה לחיים והקרבה עצמית; עין של נשר, חוש מרחב של כלב, רגלים של אילה, — זהו התרכיב היחיד במינו ובסוגו: יצחק הלוי.

אביו

אלין ועליו

מחברו מ. ק. בנשר-יגור, יאנואר 1941:

כתוב על הכל — במדה מצומצמת כאשר אהבת, קצר וקולע, מועט המכיל את המרובה. — אני נמצא ליד נופך האהוב, ליד סלעיך המנושקים בפוך. אם מעוניין אתה במשהו מהכרמל: יבושים, פקעות וכד' אשתדל לשלוח לך.

מחברו ח. ביגור, שנת 1944:

דיברנו על פיתוח בית-הספר ויש לנו תכניות לשנה הבאה. אולם מה שאני רוצה ממך — זוהי הדרכה בשטח 'שלך', כלומר: סידור חדר-טבע וגן בוטאני. כתוב לי בערך כיצד אתה רואה את הדבר ומה הם הצעדים הראשונים.

מחברו א. (בשם ועדת יובל העשור לקיום ביה"ס המחוזי ביגור), פברואר 1945:
אשר לתערוכה הבוטאנית, נהג כפי שהצעת לנו. התערוכה תהיה מצומצמת, חיי ונראה שבימים האחרונים תצטרך לבוא לארגן אותה.

אחד אחד

מחברו ח. ביגור, שנת 1945 :

הענין (סידור גן בוטאני) מקבל צורה רצינית. אולם היות ואתה היוזם בענין זה (בש' 1942) ובירת לעצמך תכנית וכיוון עבודה... לכן הכרחי הדבר שתבוא ליגור בזמן הקרוב ביותר, כי בלעדיך לא נוכל להתחיל בשום דבר.

הח' צרבניק (המדריך לעבודה החקלאית בביה"ס המחוזי) :

... בכתר גאולתנו תהי נשמתו משובצת כאחת האבנים הטובות. נפשי היתה קשורה בנפשו והייתי מתברך בו בפני בני אני וחברי במשק. לעולם, לעולם לא אשכחהו. עוד מצלצלים באוזני משפטים שלו משיחותינו...

מורי המחלקה הבוטאנית של האוניברסיטה העברית :

הכרנו את ישחק הלוי הרבה לפני לימודיו באוניברסיטה. מדי פעם בפעם אופיע בלויית חבריו טוביה קושניר ז"ל ויבדל לחיים דניאל זהרי. בחברתם שוטט בארץ, אסף, הסתכל ולמד. לא היתה פינה בארץ שלא כיתת את רגליו בהריה ובגיאותיה. בזמן האחרון השתתף בסיוור נועז ורביסכנות לגיבל רומן בנגב הרחוק. טיוליו לא היו טיולים לשמם. הוא ידע להכניס תוכן בכל סיור, ותוכן זה סיפק לו הטבע. בין הצמחים שאסף היו כמה וכמה מינים נדירים ואף חדשים לארץ.

לאוניברסיטה נכנס שתי שנים לאחר שחבריו התחילו בלימודים. לא יכול היה להשתחרר משירותו אלא לאחר שלוש שנים ועל-כן התחיל באיחור. ראינוהו בזמן הלימודים בהרצאה ובמעבדה, שקדן, שקט ומנומס ביותר, כמעט קשה היה להאמין, לפי התנהגותו, שזהו 'פלמחניק' כה ותיק. היה יושב במעבדות צמוד למקום עבודתו, מרוכז בחומר שנמסר לו להסתכלות, ברצינות ובצניעות האופיינית לו. היה בעל הסתכלות מצויינת וחונן בכשרון של ביולוג ואוסף צמחים מובהק. כשבוע לפני פרוץ המאורעות הביא לאחד ממוריו בבוטאניקה "אוסף צמחים אשר התקשה בהגדרתם. ואמנם היו אלה צמחים נדירים ברובם וביניהם אחדים המהוים חידוש פלוריסטי, גם לאחר עיבוד המהדורה השניה של 'המגדיר'.

ישחק הלוי לא אהב להבליט את עצמו וגם טרם הספיק, במשך שנת לימודיו הראשונה, להגיע לעבודה עצמאית במדעי הטבע, כפי ששאף.

* רשימת הצמחים שיש בהם משום חידוש נערכה ע"י ד"ר נ. פיינברון ועומדת להתפרסם באחת מחוברות "השדה". הצמחים נמסרו לעשביית האוניברסיטה, יחד עם אוסף של דגניים, שיצחק הועידם מלכתחילה כמתנה לעשבייה.

אף אוסף כלי-הצור של ישחק יימסר לאוניברסיטה, למחלקה הפריהיסטורית שבבית-הנכות, וישא את שמו. ד"ר מ. שטקליס פרסם בידיעות החברה לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה, שנה י"ד, חוב' ג—ד, מאמר על האוסף ועל ערכו המדעי. "באוסף — הוא כותב — כלולים כלי-צור שנאספו ממקומות, שאותם לא ידעו חוקרי הפריהיסטוריה בארץ-ישראל כמקומות יישוביו או תחנותיו של האדם הקדמון, וגילויים קשור בשמו של המנות. כן מצויים באוסף כלי-צור בני טיפוסים ידועים או כאלה שנאספו ממקומות אשר כבר נחקרו מזמן, ובכל-זאת מצא שם הלוי טיפוסים כלים, המשלימים את ידיעותינו על אותם יישובים פריהיסטוריים".

יצחק הלוי

אולם הכרנו בו תלמיד מן המצולים ותלינו בו תקוות רבות, כי אמנם קורץ מן החומר, אשר ממנו עשויים ונוצרים חוקרי טבע. וכעת חשים אנו כמה נתדלדל אותו מקור, בו קוינו לראות מילואים למשפחת חוקרי הטבע בארץ בעתיד.

חברה:

יצחק היה בעל שארירות. היה בו משהו נאיבי, ועם זאת כל-כך הרבה עומק וחק. רוחו היתה קורנת מעיניו, מחיוכו, מכל הופעתו. כשהיה לוקח צמח בידו, היה נדלק ואומר: 'תראי איזה יופי, פעם, כשעמדנו והסתכלנו במיקרוסקופ, עבר אמנון ואנטיק — גם הוא נפל אחר-כך — הביט ביצחק, חייך ואמר לי: 'כשמדליקים אותו הוא בוער'.

פעם שאלתיו איך מגיעים לרבדים והוא הסביר לי את כל הדרך בעל-פה, ותוך כדי הסברתו התחמם והואר באותו נוגה שקט: 'הולכים עד עץ... פונים בהצטלבות'... שאלתי: 'איך אתה זוכר כל זה?'. על כך השיב: 'אני פלמחניק, וכל הארץ אצלי בלבי. התחלתי לבחון אותו על סביבות באלפוריה וגבעת-המורה, ונוכחתי שאכן כל הארץ בלבו. רק מי שהכיר אותו בחיי יום-יום יכול להבין מאין שאבה מחלקת הליה את הכוח להלחם עד הסוף. ולי מוזרה היתה אפילו המחשבה שיצחק פושט את החלוק הלבן ולוקח סטן.

מ. חבר:

מעטים היינו בימים הראשונים למאורעות, והתפקידים היו מרובים וקשים. יצחק לא היה בריא. שנות השירות בפלמ"ח נתנו בו את אותותיו, אך מעולם לא דיבר על כך ולא התאונן. בשקט היינו הולכים אחריו בלילות, בעינים עצומות. ידענו כי יצחק לא יטעה בדרך, יצחק ידע מה לעשות אם יקרה דבר-מה. כשהותקפנו על-ידי כנופיה, שעה שפעלנו בכפר ערבי, נתן את פקודותיו בשקט ובבהירות ונטע בנו בטחון ושקט נפשי. יומם ולילה היינו יחד כמשפחה אחת, עד-אותו יום בו הוחלט לשלוח תגבורת לכפר-עציון, שהיתה מוכרחה להגיע ויהי מה. ברור היה מיד מי ומי ההולכים, ברור היה כי יצחק הולך, יצחק וחבריו-אנשיו, המנוסים ביותר והטובים ביותר. ידוע ידעו, אם הללו לא יגיעו, איש לא יגיע.

מאיר מוהר:

צעיר גבה-קומה, ישר-מבט ורחב-צד, מהיר בהילוכו וכולו דרוך, דרוך תדיר. כבוש ומפוכח כלפיר-חוק, מעשי בתכלית-המעשיות, ומבפנים — עולם מלא! רגש סוער, במון תכניות, נר-תמיד של התלהבות פוריה, והעיקר — זו הנכונות השלמה, המלאה, הנובעת מתוך אהבת-ישראל חדשה, ארץ-ישראלית, אהבה שאינה יודעת מלים אלא מעשים, מעשים, מעשים! איזה צמאון בלתי-נשבר לפעולות, לתיקון, ליישור-הדורים. רק לפעמים גילתה בת-צחוקו המאירה את עולמו הגנוז, את כל העושר החבוי במעמקי-הנפש.

תניך וספרות בא ללמוד מפיו, כדי להתכונן לבחינה באוניברסיטה. ולא ידע כלל צעיר ענותן זה, שיותר ממה שאני הייתי נותן לו, היה הוא

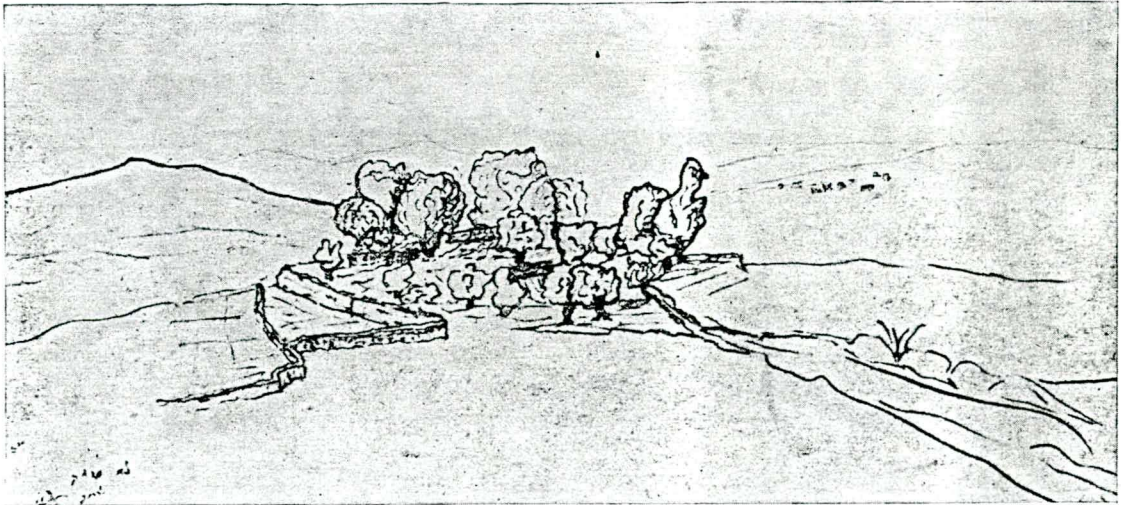

אחד אחד

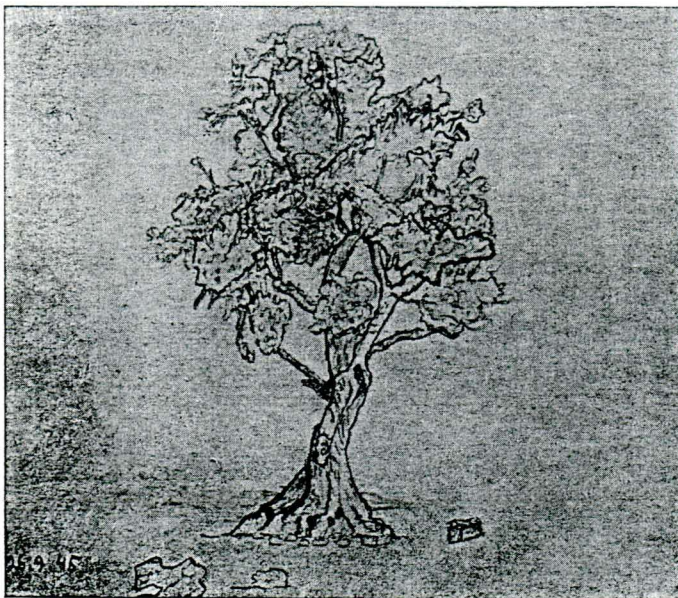
נותן לי, בישרותו הטבעית, בתומתו היסודית, ביסוד-המתכת של רצון עז
ויוצר שבאישיותו המגובשת. הוא היה לי עדות חיה לכוחות הגדולים
והטהורים הצפונים עוד באוצר-האומה. הוא היה לי גילוי מפתיע בדור של
פושקי-שפתים ורפיידים, אות וערובה להצלחת מפעלנו. מדי ראותי אותו
עברני רגש סתום של בטחון: הגשמת חלום-גאולתנו נתונה בידי אמונות.
תערב לו שנתו בין ישני-חברון!

יצחק הלוי

נוף-הרים

עץ-זית